

הלכות לולב

תרומה דיני לולב וכו' כ"א סעיפים:

א ולקחתם* לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחלב וגו' ודרשו חכמים: פרי עץ שהעץ כפריו כמעט שהיה ואיזה זה אחרון שמעם עצו ופריו שיה:

ב הדר שיהיה נאה* והדר בתארו ובגודלו ועל דרך שיתבאר בס"ד תרמ"ח.

ולפי שכל ארבעה מינים אלו כתובים בפסוק אחד: הרי הוקשה זה לזה ולמדוין זה מזה לפיכך כל ד' מינים אלו צריכים להיות נאים ומהדרים: בתוארם ובגודלם ועל דרך שיתבאר:

ג כפות תמרים זה לולב שהוא גדל על אילן של תמרים ומתוך שכתבה התורה לשון כפות ולא כתבה עלי תמרים מכאן אתה למד שצריך שיהיה אותן עלים הראויין לאגדן ולכפותן עם השרדה* מחמת שהן עדיין רכים שהרי לא נכתבו נקודות בתורה ופירושו הוא קפות* אבל אם שהה הלולב על הרקל עד שנתקשו עליו כעץ ונתרחקו ונתפרדו מהשרדה שכן הוא דרכן שכל מה שהן מוסיפים להתקשות הן מתרחקים מהשרדה ואם נתקשו כל כך עד שאי אפשר לכפותן ולאגדן עם השרדה* הרי זה פסול*:

ד אבל אם לא נתקשו כל כך אף על פי שכל זמן שאינן כפותוין הן עומדין מפורדין ומרוחקות זה מזה אף על פי כן הוא כשר* אפילו אם לא כפתו כלל: שלא הקפידה תורה אלא שיהא ראוי לכפותה אבל לא שיהא קפות ממש* שהרי אין אנו קורין קפות אלא קפות:

ה ומבל מקום מצוה מן המובחר שלא ליטול לולב שעליו פרודות זה מזה* אפילו אם לא נתקשו כלל אלא שמחמת שנתקרו מעט במקום חיבורם בשרדה נתפרדו זה מזה מעט אע"פ שאין תלוין למטה כלל אלא הן עולין למעלה עם השרדה*:

ו אבל אם הן תלוין ואינן עולין עם השרדה* אלא א"כ אוגדין אותן עמו הרי לולב זה

ואילן.

יא גמזא [בביתא] שם [חרות פסול]. מור ורמ"א שם.

יב גמזא [בביתא] שם. רש"י שם ד"ה דומת לחרות

[התחיל להתקשות ועדיין לא נעשה עין]. טור [שדקא]

נעשה כעין פסול. ס"ז ס"ק ג.

יג משה כפ, ב ומתק. מור וש"ע ס"א.

יד רומב"א ר"ן במשנה שם ד"ה נפרד. כ"ח ר"ש ה"ס.

טו מגיד חשנה פ"ח ה"ג, בשם הגאונים. רמ"א ס"א. ב"ר

ריש ה"ס.

טז מגיד חשנה שם [דמריי בעולין למעלה נאלהין]. רמ"א

שם [שלא יהו פירות לגבי]. נהר שלום ס"ק א.

וראה דברי נחמה ס"ז מו [מט, סע"ד ואילן]. מ"מ וגינים.

יז חשנה שם, לפירוש הר"ף [מו, א: א: שנתרו מן השרדה

הן תלוין בה]. והרמב"ם שם [שדלדלו משדרו], לפי

המ"ט שם [ואפילו לא גדלילו מעיקר חבורהין כיון שלחיות

למטה פסול]. ש"ע ס"ב [כלשון הרמב"ם] ורמ"א שם

[כפירוש המ"ט].

א לבלות המינים תרמה'תרמא, ראה ארבעת המינים

ע"פ ש"ע ארמ"ר חוקן [וי"ט].

ב ויקרא כג, ט.

ג גמזא [בביתא] לה, א, ר"ף שם [ז, א]. רא"ש פ"ג ס"ז

טו.

ד רש"י שם ד"ה פרי.

ה גמזא לא, א [בעי הדר]. לבוש ס"א [הדר ויפה].

ו תוס' שם ד"ה ו"י ח"ב. לבוש שם.

ז רמ"א שם ל"ב הינדא [לענין לולב]. ר"ן [ג, ב] ד"ה לולב

[וחלפון שאר מינין במאחרונ]. לבוש שם.

ח ראה ארבעת המינים [וי"ט] ע' מ"ד.

ט גמזא כ"ב, א [כפות אם היה פריד יכפתנו. והיינו לרבי

יהודה. ולח"ל במשנה כ"ב, ב בני בראיין, כדלקמן ס"ד].

לבוש שם.

י גמזא שם [חרותא בעינא כפות ולכא]. רש"י ד"ה חרות

וה"ה חרותא ד"ה בעינא כפות [לפירוש הב"י ד"ה ומ"ש

אבל]. טור ורמ"א ס"ב. וראה דברי נחמה ס"ז מו [מה, ג

הלכות לולב תרמה

שלו

פסול מן התורה¹¹ אפילו אם לא נעקרו העלים לגמרי¹² מהשדרה אלא הן מחוברים עמו מעט ואפילו אגד אותן עם השדרה¹³ אין זה הדרוס¹⁴:

ז פסולים הללו שבעלן שביארנו אינן פוסלין אלא א"כ הן רוב העליון של הלולב¹⁵ אבל אם מיעוט העליון נעשו כך ורוב העליון נשאר מחוברין בשדרה ומכסין את רוב השדרה¹⁶ ועל דרך שיתבאר¹⁷ הרי זה כשר לפי שהכל הולך אחר הרוב:

ח אם השדרה עצמה נשברה באמצעותה ולא נשברה לגמרי לשני חלקים אלא נתקפלה לשנים שהלק העליון תלוי למטה כשר ומכל מקום צריך לאגרו שם במקום הקפל שלא יהיה ראשו תלוי למטה¹⁸:

ט דרך בריית העליון של לולב כך היא כשהן גדילים גדילים שנים שנים זה לעומת זה משני צידי השדרה וכל עלה ועלה כפול לשנים והוא דבוק מנבו ופתוח מלפניו¹⁹ ואם נחלקו²⁰ רוב העליון²¹ של הלולב לשנים ברוב ארכו²² דהיינו שרוב עלי הלולב נסדקו מגבן במקום הקפל בענין שכל עלה מהן נחלק ברוב ארכו לשנים הרי לולב זה פסול לפי שאינו מהודר²³ וכן אם מתחלת ברייתו²⁴ לא היו רוב עליו²⁵ כפולים לשנים ברוב ארכו הרי זה פסול:

י וכל זה בשאר עלי הלולב חוץ מעלה העליון האמצעי אבל עלה העליון האמצעי שהוא גבוה מכל העליון²⁶ והוא נקרא ראש הלולב²⁷ ודרך עלה זה להיות כפול בשאר עלי הלולב²⁸ ואם לא היה כפול מתחלת ברייתו הרי זה פסול²⁹ אפילו אם כל העליון חוץ מזה הן כפולין וכן אם היה כפול מתחלת ברייתו ואחר כך נחלק לשנים בכל ארכו דהיינו מראשו עד מקום שעליו יוצאין משם³⁰ (שממקום זה ולמטה אינו נקרא עלה האמצעי אלא גוף השדרה³¹) פסול.

ופסולים אלו שבעלה העליון אינו משום הדרור הלולב³² אלא משום שנאמר ולקחתם

יח ראה מ"ט ועיונים.
 יט רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (ג, ד) בדעת הרי"ף שם. וראה דברי נחמיה שם. ארבעת המינים (ויינו) ע' נו ואילך.
 כ רש"י א, א ד"ה אמר רב פפא.
 כא רש"י בגושנה שם ד"ה נפרצו. רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (גח, ד). עשרת צבי מ"ק א. מ"א ס"ק ג. וראה גם לקמן מ"ט.
 כב תוספתא פ"ב ח"ה. הובא בתוס' כמ, ב ד"ה נפרצו. דין (ד), ב ברביר הראשון). ה"א שם (אף לפירוש הג"ל בנפרצו). וראה גם לקמן מ"ט. ס' תרמו מ"ו (לענין עירבה).
 כג ראה ערוך לקמן ס' תרמו ס"ג, לענין הרים.
 כד לקמן מ"ג ואילך – אופן כיסוי השדרה.
 כה מ"א ס"ק ב.
 כו רמב"ם שם פ"ח ה"ד. שו"ע מ"ג. לבוש מ"ג.
 כז גמרא לב, א (נהלקה התיובת), לפי הרי"ף שם (פג, א). רמב"ם פ"ח ה"ד. מ"ג ענין נוד (קבא, א), וכו"מ ס' קנב (ע' קנב), כשם רבנו תנאל שם. מ"ט שם, כשם הרשב"ן ד"ה ענין נפרצו, ממשמעות הרושלתו מ"ג ה"א. שו"ע שם.
 כח תוס' כמ, ב ד"ה נפרצו (לפירושו שמפרש כן נפרצו). ראש פ"ג ס' ג, וזכור (בדעת הרי"ף). רמ"א מ"ג. וכדלעיל מ"ז מהתוספתא פ"ב ח"ה.
 כט ראש פ"ג שם וזכור (בדעת הרי"ף). מ"ט שם. לבוש מ"ג.

מ"א ס"ק ג.
 ל רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (גח, ד). מ"א ס"ק ג. וכדלעיל מ"ו.
 לא רבא שם (לולבא דמלקי בחד הוצא), לפירוש הרמב"ם שם, בפירוש הראש פ"ג ס' ה. מור ושילוע שם.
 לב ר"ן (ז, א) ד"ה תניא. רשב"א שם ד"ה אמר רבא. לבוש שם.
 לג רש"י מ"ק צג, א ד"ה התיובת. ר"ן (פג, ה"א). ריטב"א לא, ב ד"ה אמר ר"ה. מ"ט פ"ח ה"ד, כשם יש מי שפירש.
 לד כדלקמן מ"ו (לענין נקמם) וש"פ.
 לה פירוש אחר ברש"י (ראה רש"י שם), שהובא בתורת מנח"ס מ" קנב (ע' קנב) אות ג. תרומת הרשן ס' צו. דרכי משה מ"ק ה. מ"א ס"ק ד. וראה הע"ב תתם ע' 57.
 לו כל בו ס' עב (ג, ג), לדעת רש"י. רמ"א מ"ג.
 לז דושי' לב, א ד"ה נהלקה (בפירושו הא, דמירוי בשני עליון; עד העליון שלמטה מתם). הגהת סמ"ק שם (שפירש כן אף בפירוש ה"ב של רש"י). אור זרוע ח"ב סוס"י שו (על פירש"י אני מוכן למנעשה). תרומת הדשן שם. דרכי משה שם. רמ"א שם (הזכי נהנון).
 לח ראה לקמן ס' תרג א"א.
 לט רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (גח, ד). מ"א ס"ק ג. וכו"ה לקמן מ"ב.

שָׁלַד

הַלְבוּת לֹלֵב תִּרְמָה

והדרשו חכמים¹ לקיחה תמה ושלימה² וזה העלה שהוא עיקר הלולב שהאדם רואה אותו בתחלת השקפתו³ ודרכו להיות כפול בכל הלולבין ואם הוא חלוק לשנים הרי ניכר ונראה שאינו תם ושלם במקום הסדק:

יא כמה דברים אמורים בנחלק בכל ארכו⁴ אבל אם לא נחלק אלא מקצתו⁵ כשר. וכל זה בדיעבד או שאין לו לולב אחר אינו צריך לברך על לולב של תבירו ביום א' של סוכות אבל לכתחלה מצוה מן המובחר לחזור⁶ אחר לולב שלא נחלק עלה העליון שלו כלל אלא הוא כפול מראשו עד מקום שעליו יוצאין משם לפי שיש פוסלין אפילו אם לא נחלק אלא מקצת עלה זה העליון ואע"פ שאין הלכה כדבריהם מכל מקום טוב לחוש לדבריהם אם אפשר⁷:

יב ואם נסדקה השרדה⁸ תחת עלה זה העליון דהיינו ממקום שעליה יוצאים ולמטה⁹ אם נתרחקו שני צידי הסדק זה מזה עד שיראו כשנים פסול¹⁰ לפי שחסרונו נראה וניכר שאינו תם ושלם¹¹:

יג דרך גידול הלולב כך הוא¹² לאחר שיוצא עלה אחד מהשרדה מיד כשעוד שתי אצבעות עולה עוד אחד וכן הרבה זה על גבי זה עד שמתכסה כולו בעליו¹³ מצד אחד וכן מצד השני ואם מצד אחד הוא מכוסה כולו בעליו וצד השני הוא ערום בלא עליו פסול¹⁴ לפי שאינו מהורר¹⁵:

יד וכן אם אין לו עליו הרבה זה על גבי זה אלא מכל צד יוצא עלה אחד למטה סמוך לעיקרו ועולה עד ראשו פסול¹⁶ שגם זה אינו הדרור¹⁷:

טו וכן אם היו לו הרבה עליו ולא היו מונחין זה על גבי זה אלא זה תחת זה דהיינו שתן מרוחקין זה למעלה מזה הרבה בענין שאין העליון מונח כלל על גבי התחתון שלמטה ממנו אם ראש עלה זה מגיע לעיקר עלה זה שלמעלה ממנו עד שנמצא כל השרדה של לולב מכוסה בעליו כשר אבל אם אין ראשו של זה מגיע לעיקרו של זה פסול¹⁸ שאין זה הדרור¹⁹:

טז לולב שיבישה²⁰ רוב שדרתו²¹ או שיכשו רוב עליו²² פסול שאין זה נקרא הדרור²³.

מ נגרא דל, ב (לענין שר' המינים מנכבין וא"ו). וראה גם לקמן ס' תרמא ס"ד (לענין אתרוג).

מא רש"י שם ד"ה תמה. וראה לקמן ס' תרמא ס"ד, דמ, שנמנעם זה (מכלד) פסול ביום הראשון בלבד.

מב כדלקמן ס' תרמא ס"ב (לענין חומצו של אתרוג, וש"ע). ר"ן (ד"ה סע"א), ורישב"א כמ, ב, סד"ה נקטם ראשו (שעשו ראשו של לולב כחושמו של אתרוג).

מג כדלעיל ס' ביעת רש"י.

מד ולא רובו. ר"ן (פנ' רע"א), ורישב"א לא, ב ד"ה אמר ר"ה, בת' האי' מנדי משנה פ"ח ה"ד (לבי' הדעות).

מה ראה לעיל ס' תענ ס"ל (לקטונו בדמים יקרים).

מו ורישב"א ר"ן שם. ונ"א ס"ג.

מז ברייתא לבי' א (סדוק כו' פסול). גמרא שם (דענבד כחומצו), לפי' הרשב"ד בתמים העים ס' ולא. הובא בראש פ"ג ס"ב (על שדרת קאנור).

מח רבנו ירוחם נתיב ח ח"ג (נה, ג; ושני העליון האמצעיים לא נחלקו). רמ"א ס"ג.

מט רשב"ם פ"ח ה"ג. שו"ע ס"ג.

נ רבנו ירוחם שם (נה, ד). ח"א ס"ג. ובדלעיל ס' וש"ע

נא ראה גמרא שם.
נב טור לבוש ס"ד.
נג רבא בגמרא שם (לולבא דסליק בחד הוצא). לפירוש רש"י שם ד"ה דסליק. דר"ש פ"ג ס"ה בשמנו. מור וש"ע ס"ג.
נד רבנו ירוחם נתיב ח (נה, ד). לבוש ס"ד. מ"א ס"ק ג.
נה רבא בגמרא שם (לולבא דסליק בחד הוצא). לפירוש הרא"ש שם בשם רב שר שלום (ש"ח תנאונים שערי תשובה ס' שו). מור וש"ע ס"ד.
נו לבוש ס"ד. עמרת צבי ס"ק ג.
נז חושנה כמ, ב (צניו דר' הבדיל). כאוקמתא דאביי לבי. א. רש"י שם ד"ה צני. מור וש"ע שם.
נח לבוש שם. עמרת צבי שם.
נט חושנה כמ, ב. מור וש"ע ס"ה.
ס מור ורמ"א ס"ה.
סא ראש פ"ג ס"ג. מ"א ס"ג. מור וש"ע שם.
סב גמרא כמ, ב, לא, א. לבוש ס"ה.

הלכות לולב תרמה

שלה

וכמה שיעור יבישת הפסול¹⁰ יש אומרים¹¹ משנפרך בצפורן כשממשמשש בו¹² ויש אומרים¹³ משכח כל מראה ירקות שבו והלבינו פניו הרי הוא נקרא יבש אע"פ שאינו נפרך בצפורן לפי שהוא סימן שכלה הלחלוות שבו והלכה כסברא האחרונה¹⁴ ומכל מקום בשעת הדחק גנון במדינות אלו שאין לולבין מצויין יש לסמוך על סברא הראשונה¹⁵ (אם אי אפשר למצוא לולב אחר עיין בית יוסף סי' תרמ"ט¹⁶):

יך נקטם ראשו פסול¹⁷ לפי שאין זה הדור¹⁸ ואיהו ראשו זה עלה העליון האמצעי שהוא גבוה מכל העליון¹⁹ ואם עלה זה נקטם בראשו אפילו כל שהוא²⁰ פסול ויש אומרים²¹ שאינו פסול אלא אם כן נקטם רוב ארכו של עלה זה העליון ויש להחמיר כסברא הראשונה ומכל מקום בשעת הדחק שאי אפשר למצוא לולב אחר יש לסמוך על סברא האחרונה ומותר לברך על לולב שנקטם מיעוט של עלה העליון²² אבל אם נקטם רובו אין לברך עליו אפילו בשעת הדחק²³ אלא א"כ במקום שנהגים לברך על כל הפסולין גמורים בשעת הדחק וכמו שיתבאר בס' תרמ"ט²⁴ ע"ש:

יח אם יש לו כמין קוצים ויצאים משרדתו²⁵ וכן אם נצמת וגבוין²⁶ וכן אם נעקם לפניו²⁷ דהיינו הצד שכנגד השרדה נעקם ונכפף²⁸ עד שנעשית שדרתו כגב בעל החוטות פסול²⁹ שאין זה הדור³⁰ וכן אם נעקם לאחד מצדדיו פסול³¹:

יט אבל אם נעקם לאחוריו³² דהיינו ששרדתו נעקמה ונכפפה באמצעיתה לצד פניו³³ כשר שהוא דרך ברייתו³⁴ והדור³⁵.

כמה דברים אומרים כשנעקמה ונכפפה באמצעיתה³⁶ אבל אם נכפפה בראשו³⁷ כאגמון שראשו כפוף ושוחה למטה³⁸ בין שנכפפה לצד פניו בין שנכפפה לצד אחוריו פסול³⁹ שאין זה הדור⁴⁰:

-
- סג** לענין הדם, ראה לקמן סי' תרמו סי"ח. ולענין עירבה, לקמן סי' תרמו סי"ו. ולענין אתרוג, לקמן סי' תרמה סי"א.
 - סד** תוס' כמ', ב' ד"ה לולב. פירוש הא' ברא"ש שם סי' א, ובמור. הרבי ששה סי' ג, בשם תהות מייטנות (קושטא) פ"ח ה"ד. רמ"א שם.
 - סה** רש"י במורות לו, א ד"ה נפרכת (לענין בורר). וראה גם לקמן סי' תרמו סי"ח (לענין הדם).
 - סו** ראב"ד בתומם דעים סי' רלב. רא"ש שם בשנו. רשב"א כמ', ב ד"ה והיבש ר"ן (ג, ב) ד"ה לולב מניד חשונה פ"ח ה"א. טור ושול"ע שם.
 - סז** טור (וכן עיקר). פ"ז סי' ה.
 - סח** תהות מייטנות שם. ור"א שם. ט"ז שם.
 - סט** ד"ה לכל הפסולים בשם הגר"ח רמז תשנ. רמ"א סי' תרמט סי"ג. לקמן שם סב"ג"ד.
 - ע** חשונה כמ', ב מור ושול"ע פ"ג.
 - עא** ירושלמי פ"ג ה"א. הובא ברא"ש פ"ג סי' מ"א סי' ג.
 - עב** רשב"א כמ', ב סד"ה נקטם ראשו. מ"מ פ"ח ה"ג. וראה גם לעיל סי' י"ח.
 - עג** חוס' כמ', ב ד"ה נקטם (בשני עלים האמצעיים). רא"ש שם (בני), וראה מור וב"י סד"ה וג"ש ופי'). רשב"א שם. ר"ן (ד, א) ד"ה נקטם. מניד חשונה פ"ח ה"ג.
 - עד** יושב"א שם בשם רובנו. ור"ן וג"מ שם בשם י"א.
 - כה** כ"י שם ברעף המור (אופן הא), עמרת צבי סי' מ.
 - עה** מנהגים (מירא) ריש הל' סכות (לגריסת הפרוסים שלנו שחזיר רק נקטם כל שהוא). וגם בריב"א ומ"א לא תרבו אלא לחישש לדעת הפוסלים ככל שהוא.
-
- פא** רבא שם. שול"ע ולבוש שם.
 - פב** לבוש שם.
 - פג** טור ולבוש שם.
 - פד** כרייתא ל"א. (כפוף). רש"י שם ד"ה כפוף (ראשו). מור ושול"ע שם.
 - פה** רש"י שם.
 - פז** לבוש סי"ט.
 - פח** יושב"א כמ', ב סד"ה נקטם. לבוש שם.

ב וכל זה כשהשררה בעצמה היא כפופה אבל אם העלין בלבד הן כפופים אפילו נכפף גם העלה העליון האמצעי הרי זה כשר לפי שכן דרך הרבה לולבין שעליהן הן כפופים¹⁴ ויש פוסל¹⁵ אם רוב עלי הלולב הן כפופין כראשיתן אפילו כל שהוא ויש להחמיר כדבריהם אבל אם הוא שעת הדרחק שאי אפשר למצוא לולב אחר יש לסמך על סברא הראשונה¹⁶ ומותר לבודד על לולב זה¹⁷ אפילו אם כל עליו הן כפופין וכן מיום שני של חג ואילך שאין חיוב נפילת לולב בהן מדברי תורה אלא מדברי סופרים¹⁸ יש להקל כסברא הראשונה אם אי אפשר לי למצוא בקל לולב אחר. עיין סי' תרמ"ו¹⁹:

כא וכל זה כשלא נכפפו אלא ראשי העלין ונשאר הגוף גדול מהעלין בלי כפיפה אבל אם גוף העלין נכפפו הרבה מאד לאמצען ונראה כמו שנכפף העלה לשנים פסול שאין זה הדרור כלל²⁰:

תרמו דיני הדם וכו' י"ד סעיפים:

א וענף עין עבות²¹ דרשו חכמים²² שענפיו (פרוש עליו²³) חופין את עצינו שכן הוא משמעות הכתוב וענף עץ כלומר שכל העץ הוא ענף דהיינו שהוא מחופה בעלין ע"י שהן (עשיון בקליעה) שוכבין על אפיהן²⁴ עבות שעליו קלועין כמין קליעה²⁵ דהיינו שהן מורכבין זה על זה כעין שלשלת ואיזה הוא הרי אומר זה הדם²⁶:

ב ואינו נקרא עבות אלא א"כ יוצאין ממנו לפחות שלשה עלין מן אחד²⁷ כלומר שיוצאין שלשה עלין או יותר סמוכין זה לזה בעיגול אחד שאין אחד מהם נמוך מחבירו אע"פ שאין הכל השלשה עלין יוצאין מעוקן אחד כיון שהן דבוקין זה בזה ועומדין בשוה בעיגול אחד הרי זה עבות²⁸ אבל אם שני עלין הן עומדין בשוה דבוקים זה בזה ועלה השלישי הוא למעלה מהם או שהשלישי יוצא למטה מהשנים ועולה ורוכב על גבי השנים אין זה עבות אלא נקרא הדם שומה²⁹ ופסול כל שבעה³⁰ אפילו בשעת הדרחק שאי אפשר למצוא הדם אחר³¹ ואין ליטול אותו אפילו בלא ברכה כיון שאינו מין הדם הכשר כלל³². עיין סימן תרמ"מ³³:

ג ולכתחלה מצוה לחזר אחר הדם שכולו עבות דהיינו שכל הקינים של עלין היוצאין בכל אורך שיעורו שהוא שלשה מפרחים כמו שיתבאר בסי' תר"ג יש בכל קן וקן שלשה עלין מ"מ³⁴ אם אין כולו עבות כיון שרובו עבות דהיינו שרוב קינים של עלין היוצאין בתוך

צד רא"ש כלל ב"ס י' רבנו ירוחם תיב ח ח"ג (נח, ג).
טו ורובו ע"פ. רכ"ב משה ס"ק ו (שכן נהגין).
צה לבוש ס"ב. ח"א ס"ק ה. וראה ספר המנהגים – רבי' עמ' 65: לוקחין לולב שאין עליו כפופין (הגן) כפתורים יקעפלאך).
צו ט"ז ס"ק י'.
צז ראה לעיל ס"ז וש"נ.
צח בללקח ס"ה תרנ"ג ס"ב.
צט סקני' י' (לענין הדם). וראה גם לקמן ס' תרנ"ט ס"ט (נכפפו רוב ראשי העלין שבולב).
ק ט"ז שם. אלה רבין ס"ק ט.
סימן תרמו
א ויקרא כג, ט.
ב גמרא לב, ב. מור ושילע"ס.
ג רש"י שם ד"ה ענף, רמב"ם פ"ז ה"ב ושילע"ס. לבוש

ס"א.
ד רש"י שם. וראה דברי נתיבות ס"ה נח (גא, ג).
ה גמרא (בבירא) שם.
ו רש"י שם ד"ה בעיני, יב, א ד"ה היינו.
ז רב יהודה שם בגמרא. מור ושילע"ס.
ח תוס' שם ד"ה תלחא. רא"ש פ"ג ט' ה. מור ולבוש ס"ג.
ט רמב"ם שם. רמב"א שם ד"ה ה"ב. שילע"ס ולבוש שם.
י רש"י שם ד"ה תרי ודה. רמב"א שם. לבוש שם.
יא גמרא שם. רמב"ם ושילע"ס.
יב תמים דעים ס"ה רכז. רבנו ירוחם תיב ח ח"ג (נח, א).
יג מ"א ריש ה"ט.
יד ב"י סימן תרמ"ט ד"ה וכל הפסולים. וראה חידושי צמח
טז פ"ג דסוכה (עק, ב).
טז סכ"ג, וש"נ.